

VERŠ

Verš

Obvykle se definuje jako celistvá rytmická a významová jednotka básnického textu. V písemné formě mívá zpravidla podobu řádku.

Je třeba dodat, že verš vždy chápeme v rámci určitého **verzifikačního (prozodického) systému**.

V české poezii se prosadil **systém sylabotónický** (rozhoduje počet slabik a rozložení slovních přízvuků) po tuhém boji s **časomírou**, která vycházela ze složitějšího určování a umísťování dlouhých a krátkých slabik dle antické metriky.

Tak jako jedna vlašťovka jaro nedělá, nedělá báseň ani jeden verš. Musí být nejméně dva, neboť poetický efekt vzniká teprve z konfrontace jejich výstavby. Ta může být stejná, podobná, nebo různá. Vnímáme to jako splněné, korigované nebo nesplněné očekávání. Děje se tak samozřejmě v rámci většího celku, strofy nebo básně.

Má-li být verš v pořádku,
vytvoř z řádku ohrádku,
svolej do ní vhodná slova
a pak zase začni znova.
Až budeš mít první pár,
můžeš zvolat: Básni zdar!

Výhodou verše je i to, že při hlasitém přednesu se vnímá snadněji než próza a lépe se pamatuje. Proto také ve staré literatuře bývaly leckteré naučné knížky a slovníky veršované. V Japonsku se do jisté doby psaly veršem dokonce i zákony!

Spisovatel Boris Pasternak soudí, že *neexistují dobré a špatné verše, ale existují dobří a špatní básníci, tj. jednotlivý verš existuje*

tuje pouze uvnitř určitého systému myšlení, který je buď tvořivě produktivní, nebo mele naprázdno. Jeden a týž verš může být označen za dobrý, nebo špatný podle toho, uvnitř jakého básnického systému se vyskytuje...

Johann Wolfgang Goethe, ač byl sám velkým básníkem, dokázal se podívat na poezii s jízlivou ironií: *Aby člověk mohl psát prózu, musí mít co říci; ale kdo nemá co říci, může přesto psát verše a rýmy, kde jedno slůvko dává druhé a nakonec z toho přece něco vyjde, co sice nic není, ale přece jen vypadá, jako by to něco bylo.*

Teatrolog Walter Kerr pojednává v knize *Jak nepsat hru* o epice, lyrice a dramatu, tedy o oborech, které v antice tvořily jednotu pod pojmem *poezie*, a brilantním způsobem formuluje rozdíly mezi nimi. Nás zajímá to, čím odlišuje verše od prózy.

O próze říká, že může k evokaci skutečnosti *dospět jediné tak, že řadí fakt za faktem, až se v pozadí začne rýsovat nějaký složený celek. Je to podle něho cihlová stavba.*

Verš je proti tomu čilý jazyk, jazyk ve spěchu, jazyk, který se nestará, jaký syntaktický prach zdvihne, pokud se může střemhlav řídit k věci. [...] Verš je ohromná výmluva pro přeskakování spojitosti.

Vítězslav Nezval tvrdí: *Přeložiti báseň do prózy znamená zbourati architekturu a učiniti z ní haldu materiálu.*

Které jsou hlavní znaky verše? V prvé řadě to je **slovní přízvuk**, tj. silový, výdechový důraz na některé slabice slova.

Hlavní v českém jazyce
je na první slabice.
Vedlejší se usadí
na té třetí v pořadí.
Ostatní – resumé stručné –
jsou slabiky nepřívzvučné.

Paronomázie

Zvukomalebné hromadění skupin hlásek. Může mít několik podob.

1. Sdružování podobně znějících slov, mezi nimiž nemusí existovat významová spojitost:

CO KDO PIJE

Kavalíři kávu,
sodomité sodu,
pívoťmani, ti si dají pivo,
gynekology uplatíte ginem,
zkorumpovaného politika rumem
(brzy snad bude mít utrum).
Pro koňáře je tu koňak,
pro sektáře sekt,
punčocháři pijí punč,
koláři zas kolu...

Všichni pijí o sto šest
na vlastní i cizí pěst,
všichni pijí na radost,
ale já už říkám dost!

2. Kopení stejných skupin hlásek:

ŘÍHA

Sedí Říha na hoře,
píje na vztek, na hoře.
Říha řihá, pikle kuje,
hoře záští hořekuje,
hořce je mu nahoře.

Kromě **eufonického** (zvukomalebného) využití hlásek *h* a *ř* jde v tomto **limericku** o hru s kmenovými tvary od podstatných jmen *hora*, *hoře*, slovesa *hořet* a přídavného jména *hořký*.

3. Konfrontování podobně znějících i etymologicky příbuzných slov:

DŮVĚRNÁ VÝSTRAHA

Chcete být *slušní*, jak se *sluší*?
A *stůj* co *stůj* vždy *důstojní*?
Pak ochraňujte svoji duši
před morem kratochvilných dní.

Jen *vážný* člověk něco *vází*
a na vyšší *post* *postoupí*.
Odstraňte proto úsměv z tváří,
vše podezřelé do *stoupy*!

Namíchněte se na jed *smíchu*,
taková *nemoc*, to je *moc*!
Jinak vám zničí vaši psýchu
a bude pozdě na *pomoc*.

Všem *vtipům* *tipec* zatnout třeba
a dát to *sežrat* *žertěřům*.
Tím přijdou rázem o svůj chleba
a přijdou žebrat před váš dům.

Humor je nutno *umořit*,
satiru zase *ztýrat*,
abychom mohli v klidu žít
a v strašné nudě *zmírat*...

V této básni je také důsledně uplatněn princip **ironie**. Mluvčí má na mysli opak toho, co říká.

Rým chybný

Do každého rýmu je dosazeno nějaké nepatřičně pozměněné či chybně čtené slovo.

MOBILOVÁ MÁNIE

Užívání <i>mobila</i> dělá z lidí debila.	(špatná pádová koncovka)
S aparátem u ucha každý jenom <i>naslouchá</i> ,	(dialektismus)
co mu oznamuje éter, ať má košili či <i>sveter</i> .	(přidaná samohláska)
Vyťukává <i>esemese</i> :	(chybný plurál)
befeleme pes se veze...	
Patříš k těm, co <i>nemaj</i> ,	(nespisovný tvar)
nejnovější <i>displaj</i>	(chybná výslovnost cizího slova)
Nejsi „in“, jsi „off“, s tím se radší <i>schov!</i>	(nesprávně utvořený imperativ)
Tohle není moje nemoc, já mám zcela jinou <i>emoc</i> :	(vynechaná samohláska)
mám rád věci tiché, které nejsou <i>kliché</i> .	(grafický rým)

Hříčka s vadnými rýmy ironicky poukazuje na to, co vše je básník kvůli rýmu ochoten udělat.

Rým úplný / bohatý, štěpný

Shodují se samohlásky i opěrné souhlásky.

LIBRI CATENATI*

Díky telefonním budkám
nejde o jev *neznámý*.
Bez řetězu by se kradly
telefonní *seznamy*.

* Terminus technicus z doby, kdy byly knihy tak vzácné, že se v knihovnách přivazovaly na řetěz.

Rým neúplný

Opěrné souhlásky se mohou lišit, nemusí jich být v rýmovaných slabikách ani stejný počet.

DOPORUČENÍ

Příjemný společník, *zvěte ho*.
Leckoho slavného v oblibě *předčí*.
Neřekne sice nikdy nic *chytrého*,
umí však poslouchat hloupé *řeči*.

Nad úplným rýmem vede vysoko na body, neboť je variabilnější, umožňuje spojit souzvukem (byť neúplným) mnohem více slov, nezní tak stereotypně.

Oxymóron

Spojování slov, která si odporují. Velmi účinný a mnohokrát vyzkoušený prostředek:

DNEŠNÍHO VĚKU DĚJ

*Zrhané struny zvuk už neletí
ani ten umřelé hvězdy svít.*

Dnes jiné rozpory budí napětí,
jenom je třeba je objevit.

*Chudý bankéř, cudný Blesk,
bodygard v beráncí kůži,
žádají si o potlesk,
ale jsou tu další muži.*

*Nezkorumpovaní politici,
nesobecká hospodářská lobby,
nestojící o vliv, o pozici,
to jsou protiklady dnešní doby,*

*Dělný senát, zdravá vláda,
mafie slabá a chorá –
to je dnešní hitparáda,
to jsou dnešní oxymóra.*

Co nám tedy zbývá?
Labora et ora!*

V první strofě jsou **citována** oxymóra z Máchova Máje.

* Latinské rčení: Pracuj a modli se!

Synekdocha

Je to vlastně druh metonymie, kdy dochází k přenosu pojmů na základě kvantitativního rozdílu. Může mít pět podob podle druhu záměny.

1. pars pro toto (část za celek):

VÝSTAVA

Bilance zcela strohá:
nepřišla *ani noha*.

(Nepřišel ani jeden člověk. Noha tu zastupuje celého člověka.)

2. totum pro parte (celek za část):

FOTBALOVÝ ZÁPAS

Moraváci radost zažijí,
porazí-li *Brno Slavii*.

(Míněn je pouze fotbalový klub, nikoli celé město.)

3. singularis pro plurali (jednotné číslo za množné):

DIVADELNÍ PŘEDSTAVENÍ

Poznatek máme cenný:
divák byl spokojený.

(V sále bylo jistě více diváků a ti byli spokojeni.)

Jmenný rejstřík

- Aragon, Louis 66
Bagrickij, Eduard 69
Becher, Johannes Robert 66
Biebl, Konstantin 6
Brecht, Bertolt 10
Carroll, Lewis 75
Cvetajevová, Marina 66
Čapek, Karel 15
Dyk, Viktor 96
Eisner, Pavel 10, 28, 38
Ekel, Gunnar 78
Erben, Karel Jaromír 42
Fischer, Otakar 28
Frynta, Emanuel 84
Goethe, Johann Wolfgang 8
Havlíček Borovský, Karel 66
Hora, Josef 69
Hugo, Victor 59
Huizinga, Johan 5, 28, 81, 101
Kerr, Walter 8
Kundera, Milan 66
Lear, Edward 75
Lessing, Gotthold Ephraim 73
Lope de Vega 78
Lorca, Federico Garcia 59
Mácha, Karel Hynek 55
Majakovskij, Vladimír 66
Mathesius, Bohumil 75
Moréas, Jean 10
Mukařovský, Jan 69
Nezval, Vítězslav 8, 10, 25, 38,
59, 66
Pasternak, Boris 7, 59
Poe, Edgar Allan 66, 97
Sandburg, Carl 11
Thomson, George 11
Trinkewitz, Karel 71
Turčány, Viliam 38
Verecký, Ladislav 25, 77
Vrchlický, Jaroslav 38
Žákavec, Václav 27

Věcný rejstřík

Obsahuje pouze slovníkově podávané a demonstrováné pojmy (zvýrazněné tučným písmem), nikoli tedy všechny výrazy, jež se vyskytnou v průvodních textech, citacích, poznámkách apod.

- abecedarium 17
- akrostich 18
- alegorie 88
- aliterace 26
- amfibolie 24, 91
- anakruze 13
- anastrofa 51
- antiklimax 52
- arze 11
- asonance 25
- autobiografie 87
- autoportrét 86
- barbarismus 31
- básnická ozdoba 59
- básnické pojmenování 59
- básnické útvary 69
- básnické žánry 79
- básnický obraz 59
- bestializace 54
- cyklus epigramů 103
- časomíra 7
- černý humor 85
- čtyřverší 41
- daktyl 12
- daktyl s předrážkou 13
- daktylotrochej 13
- dělení verše 44
- dialog 56
- distichon 39
- dvojverší 39
- dvouslupcová báseň 50
- elegické distichon 69
- enjambement 46
- epigram 73
- epitaf 87
- epizeuxis 95
- floskule 56
- haiku 71
- hexametř 69
- iktus 9
- interpunkce 43
- intonace 9
- inverze 51
- jamb 13
- kaligram 50
- kaskáda 49
- Klapphornverse 74
- klimax 52
- kontrapunkt 10
- kontrast 53
- kvarteto 41
- Leberreime 70
- lehká doba 11
- limerick 22, 75
- lipogram 20
- logograf 80
- metafora 60
- metonymie 60
- metrika 11
- metrum 11
- moralita 91
- neologismus 19
- nepřímé pojmenování 59
- nonsens 84
- ocasatý verš 42
- óda 92
- onomatopoická výplň 12
- opěrná souhláska 27
- oxymóron 55
- pamflet 90

paradox 53
 parafráze 61, 96
 parodie 97
 paronomázie 21
 pentamet 69
 personifikace 54
 pětiverší 42
 pohádka 82
 popěvek 12
 portrét 86
 prozodický systém 7
 přesah 46
 přirovnání 60
 ríspet 76
 ritornel 71
 rým absolutní 28
 rým bohatý 34
 rým daktylský 36
 rým exotický 37
 rým gramatický 35
 rým homonymní 29
 rým chybný 33
 rým identický 28
 rým koncový 27
 rým lámaný 31
 rým mužský 36
 rým náslovný 26
 rým naznačený 32
 rým neúplný 34
 rým obkročný 41
 rým postupný 77
 rým přerývaný 41
 rým přesmyčkový 30
 rým sdružený 41
 rým střídavý 41
 rým štěpný 34
 rým tirádový 31, 40
 rým tklivý 28
 rým úplný 34
 rým useknutý 32
 rým vnitřní 37, 99
 rým ženský 36
 rýmová podstata 27
 rýmové echo 29, 38
 rytmická organizace veršů 11
 rytmická výplň 12
 rytmus 9
 řečnická otázka 78
 říkadlo 79
 říkanka 79
 satirická báseň 94
 senryu 72
 slang 57
 sloka 39
 slovní přízvuk 8
 sonet 77
 stopa 11
 strofa 39
 stylistické figury 51
 substituce 23
 sylabotónický systém 7
 synekdocha 64
 šarada 81
 tanka 74
 tautogram 27
 terceto 40
 teze 11
 těžká doba 11
 trochej 12
 trojverší 40
 tropy 59
 umělecký obraz 59
 věcná hádanka 81
 verš 7
 vertikální metafora 38
 verzifikační systém 7
 vizuální organizace veršů 39
 vulgarismus 32
 zalomení verše 49
 znělka 77
 zvuková organizace veršů 17

Použitá literatura

- [ed. Seydel, Heinz:] Alles Unsinn (Deutsche Ulk- und Scherzdichtung von ehemdem bis momentan). Berlin, Eulenspiegel Verlag 1985
- [ed. Kubín, Václav:] Ars poetica. Praha, Čs. spisovatel 1967
- Brukner, Josef – Filip, Jiří: Větší poetický slovník. Praha, Čs. spisovatel 1968
- Čapek, Karel: Francouzská poesie a jiné překlady. Praha, SNKLHU 1957
- Dvorský, Ladislav: Repetitorium jazykové komiky. Praha, Novinář 1984
- Eisner, Pavel: Chrám i tvrz. Praha, Jaroslav Podroužek 1946
- Encyklopédia jazykovedy. Bratislava, Obzor 1993
- [ed. Mikeš, Vladimír:] Francouzský symbolismus. Praha, Čs. spisovatel 1974
- Frynta, Emanuel: Zastřená tvář poezie. Praha, Nakladatelství Franze Kafky 1993
- Hrabák, Josef: Úvod do teorie verše. Praha, SPN 1958
- Huizinga, Johan: Homo ludens. Praha, Mladá fronta 1971
- Just, Vladimír: Slovník floskulí. Praha, Academia 2003
- Kerr, Walter: Jak nepsat hru. Praha, Orbis 1963
- [ed. Schulz, Jo:] Lachen und lachen lassen. Berlin, Eulenspiegel Verlag 1963
- Láska a smrt (výbor lidové poezie). Praha, Odeon 1984
- Lederbuchová, Ladislava: Průvodce literárním dílem. Jinočany, H&H 2002
- Majakovskij, Vladimír: Jak dělat verše. Praha, Orbis 1940
- Magická zrcadla (antologie poetismu). Praha, Čs. spisovatel 1982
- Merta, Vladimír: Zpívaná poezie. Praha, Panton 1990
- Mocná, Dagmar – Peterka, Josef a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha – Litomyšl, Paseka 2004
- Mukařovský, Jan: Studie z poetiky. Praha, Odeon 1982
- Nezval, Vítězslav: Moderní básnické směry. Praha, Čs. spisovatel 1964
- Pavelka, Jiří: Anatomie metafory. Brno, Blok 1982
- Poe, Edgar Allan: Havran. Praha, Odeon 1985
- Rut, Přemysl: Menší poetický slovník v příkladech. Praha, Mladá fronta 1985

- Skarlant, Petr: Řemeslo žít. Praha, Čs. spisovatel 1987
Slovník literární teorie. Praha, Čs. spisovatel 1977
[ed. Gerhard Grümmer:] Spielformen der Poesie. Leipzig, Bibliographisches Institut 1988
Sto moderních básníků. Praha, Čs. spisovatel 1967
Světlík, Eduard: Jak zkrotit Pegasa. Praha, Academia 2002
Světlík, Eduard: Benefice. Praha, Čs. spisovatel 1987
Světlík, Eduard: Umění, nebo život?! Praha, Marsyas 1992
Světlík, Eduard: Sever proti Jihu. Praha, Marsyas 1996
Tenčík, František: Slovníček literárních pojmů. Praha, Albatros 1976
Trinkewitz, Karel: Prag in siebzehn Silben. Baden-Baden, Battered-Verlag 1990
Turčány, Viliam: Rým v slovenskej poézii. Bratislava, Veda 1975
Vrchlický, Jaroslav: Zahrada slov. Praha, Odeon 1983
Žilka, Tibor: Poetický slovník. Bratislava, Tatran 1987

Obsah

Předmluva	(5)
Verš	(7)
Verš (7)	
Rytmická organizace verše (metrika)	(11)
Metrum (11)	
Stopa (11)	
Trochej (12)	
Daktyl (12)	
Daktylotrochej (13)	
Daktyl s předrážkou / anakruzí (13)	
Jamb (13)	
Zvuková organizace verše	(17)
Abecedarium (17)	
Akrostich (18)	
Neologismus (19)	
Lipogram (20)	
Paronomázie (21)	
Substituace (23)	
Amfibolie (24)	
Asonance (25)	
Aliterace / náslovný rým (26)	
Tautogram (27)	
Rým identický / absolutní, tklivý (28)	
Rým homonymní (29)	
Rýmové echo (29)	
Rým přesmyčkový (30)	
Rým lámaný (31)	
Rým naznačený (32)	
Rým useknutý (32)	
Rým chybný (33)	

Rým úplný / bohatý, štěpný (34)
Rým neúplný (34)
Rým gramatický (35)
Rým mužský (36)
Rým ženský (36)
Rým daktylský (36)
Rým vnitřní (37)
Rým exotický (37)
Rým exotický + rýmové echo (38)

Vizuální organizace versů (39)

Strofa / sloka (39)
Dvojverší / distichon (39)
Trojverší / terceto (40)
Čtyřverší / kvarteto (41)
Pětiverší (42)
Dělení verše (44)
Přesah / enjambement (46)
Kaskáda (47)
Zalomení verše (49)
Kaligram (50)
Dvouslupcová báseň (50)

Stylistické figury (51)

Inverze / anastrofa (51)
Klimax (52)
Antiklimax (52)
Paradox (53)
Kontrast (53)
Personifikace (54)
Bestializace (54)
Oxymóron (55)
Dialog (56)
Floskule (56)
Slang (57)

Tropy	(59)
Přirovnání (60)	
Metafora (60)	
Metonymie (60)	
Synekdocha (64)	
Básnické útvary	(69)
Elegické distichon (69)	
Leberreime (70)	
Ritornel (71)	
Haiku (71)	
Senryu (72)	
Epigram (73)	
Klapphornverse (74)	
Tanka (74)	
Limerick (75)	
Rispet (76)	
Sonet / znělka (77)	
Básnické žánry	(79)
Řikadlo / říkanka (79)	
Logograf (80)	
Šaráda (81)	
Věcná hádanka (81)	
Pohádka (82)	
Nonsens (84)	
Černý humor (85)	
Portrét (86)	
Autoportrét (86)	
Autobiografie (87)	
Epitaf (87)	
Alegorie (88)	
Pamflet (90)	
Moralita (91)	
Óda (92)	

Satirická báseň (94)	
Parafráze (96)	
Parodie (97)	
Doslov	(101)
Příloha	(103)
Galerie mravů a nemravů (103)	
Ctnosti (104)	
Nectnosti (107)	
Jmenný rejstřík	(111)
Věcný rejstřík	(112)
Použitá literatura	(114)